

Contemporary Perspectives in the Philosophy of Law: Robert Alexy (I)

[Perspective contemporane în filosofia dreptului: Robert Alexy (I)]

Mark BUCUCI¹

¹ Lecturer Ph.D., "Petre Andrei" University of Iași, Romania, email: mbucuci@yahoo.com

Abstract

This essay aims to examine certain aspects of Robert Alexy's conception of the philosophy of law, based on his view about the "nature of legal philosophy". With regard to the employed research method, the approach is a hermeneutic one, meaning that it closely follows one of Alexy's articles. The theoretical framework is based on the following elements: the question of the nature of legal philosophy connects two problems (the general nature of philosophy and the special character of "legal philosophy"); reflexivity as the main trait for the concept of philosophy; philosophy as general and systematic reflection about what there is (metaphysics qua ontology), what ought to be done or is good (ethics), and how knowledge about both is possible (epistemology); three dimensions of philosophy (critical, analytic, synthetic or holistic); four theses (1. legal philosophy is not confined to certain special problems connected with law; 2. there are specific problems of legal philosophy; 3. there is a special relation between legal philosophy and other provinces of practical philosophy; 4. legal philosophy can be successful only if it comes up to the level not only of one or two of these theses but to that of all three). As a result, from Alexy's point of view the character of legal philosophy is determined by the choice between the comprehensive ideal (thesis 4) and the restrictive maxim (a thesis contradictory to thesis 4) much more radically than by the choice between legal positivism and nonpositivism.

Keywords: nature of legal philosophy; metaphysics qua ontology; ethics; epistemology; comprehensive ideal.

How to cite: Bucuci, M. (2026). Contemporary Perspectives in the Philosophy of Law: Robert Alexy (I). *Anuarul Universității "Petre Andrei" din Iași, Fascicula: Drept, Științe Economice, Științe Politice*, 36, 102-112.
<https://doi.org/10.63331/upalaw/36/10>

Timpurile în care trăim sunt, în ceea ce privește soarta filosofiei, destul de dificile. O astfel de concluzie reiese dintr-o carte scrisă de Luc Ferry. Respectiva lucrare, concepută într-o manieră care excede cadrul oarecum rigid al cercetării academice, lucrare al cărei scop asumat este popularizarea filosofiei în rândul audienței pentru care filosofia nu constituie o miză explicită, identifică o trăsătură a mentalității omului contemporan. Este vorba despre o trăsătură relevantă pentru acea popularizare menționată. Este vorba despre acea trăsătură care face dificilă orice încercare de a relaționa intelectual prin intermediul vocabularului sau modului de a vorbi specifice filosofiei. În investigarea acelei trăsături Ferry rămâne în cadrul acelei definiții a mentalității pe care o sugerase cândva Georges Duby: mentalitatea este ceea ce îl unea pe Caius Iulius Caesar cu ultimul dintre soldații săi. Și, în măsură în care îndreaptă acea definiție spre raportarea contemporanilor noștri la activitatea filosofică, observația lui Ferry apare ca o evidență: „îmi dau tot mai mult seama că filosofia nu face parte din ceea ce numim în mod curent «cultură generală»”¹. Ceea ce ar putea constitui o demobilizare a dispoziției afective pentru filosofie, devine pentru Ferry o oportunitate. Astfel, el insistă că odată cu trecerea timpului a devenit din ce în ce mai solidă „convingerea că este foarte important pentru oricine, inclusiv pentru cei care nu au această vocație, să studieze puțin filosofia”. De ce? Cel puțin din două motive, precizează profesorul francez, iar eu mă voi opri doar la unul dintre ele – cel relevant pentru discuția noastră despre filosofia dreptului la Alexy.

În exprimarea primului motiv, Ferry este de o brutalitate dezarmantă: „fără ea [filosofia], nu poți înțelege nimic din lumea în care trăim”. Mai mult, ea „este instruirea cea mai edificatoare, mai mult chiar decât științele istorice”. În această secvență discursivă excentrică prin pretențiile ei în timpurile de acum („filosofia este instrucția cea mai edificatoare”), Ferry reia, fără să menționeze explicit, unul dintre înțelesurile eline al filosofiei: *paideia* (παιδεία). Atunci când, în sec VI, David Armeanul aduna în același corpus definițiile antice ale filosofiei, el menționa două definiții, oarecum marginale, propuse de către antecesorii săi: „Unii vor să mai introducă și alte două definiții referitoare la filosofie; una mediciei, a doua alții. Mediciei, referindu-se la arta specifică lor, [...] definesc spunând că «filosofia este medicina sufletelor, iar medicina este filosofia trupurilor». [...] Alții introduc o altă definiție referitoare la filosofie, spunând că «filosofia este educația desăvârșită»”². Filosofia era pentru elini matricea oricărei educații sau „educația desăvârșită”. În acest sens, ea este „artă a artelor și știință a științelor”. Dincolo de ilustrarea reflexivității ca trăsătură specifică a oricărui discurs filosofic, această definiție a filosofiei („artă a artelor și știință a științelor”) indică faptul că, din perspectiva unui elin, oricare ar fi domeniul care te interesează, trebuie să treci printr-un minim antrenament filosofic pentru a putea pătrunde cu adevărat în el. În timp ce celelalte discipline te informează, filosofia te formează, te pregătește pentru preluarea și folosirea oricărei informații. Filosofia, potrivit lui Socrate, era cea care ajuta individul să se nască din punct de vedere spiritual, era cea care îl introducea pe om în lumea activităților spirituale.

Care este, însă, motivul invocat de Ferry în secolul acesta pentru a justifica pretențiile filosofiei la statutul de educația cea mai edificatoare? Se întâmplă astfel, deoarece „aproape toate gândurile, convingerile, dar și valorile noastre se înscriu, fără s-o știm întotdeauna, în

¹Luc Ferry, *Învață să trăiești. Tratat de filozofie pentru tânăra generație*, traducere din limba engleză de Cristina Bîzu, Editura Curtea Veche, București, 2007, p. 9.

²David Armeanul, *Introducere în filosofie*, traducere, studiu introductiv, note și comentarii de Gabriel Liiceanu, Editura Academiei, București, 1977, pp. 31-32.

marile viziuni asupra lumii, deja elaborate și structurate de-a lungul istoriei ideilor. Este indispensabil să le înțelegi, pentru a le sesiza logica, dimensiunea, miza”³.

Deși Ferry și Alexy nu se întâlnesc textual în mod explicit (Ferry este preocupat mai degrabă de filosofia politică), cei doi scriitori sunt convergenți, din punctul meu de vedere, deoarece amândoi insistă într-o manieră senină asupra relevanței pe care o are filosofia chiar în zonele în care ea pare a fi mai lipsită de câmp gravitațional (politicul și juridicul). Ocolul făcut prin fragmentele din Ferry a fost efectuat aici pentru că intenția activă în ele este foarte similară cu intenția care pare a fi la lucru în paginile lui Alexy.

Robert Alexy (născut în anul 1945 în Oldenburg, Germania) este un jurist german și filosof al dreptului de anvergură internațională. De remarcat este faptul că a studiat atât dreptul, cât și filosofia, la *Georg-August-Universität Göttingen*, unde a susținut și disertația intitulată *Theorie der juristischen Argumentation* (1976) [O teorie a argumentării juridice]. Insist asupra acestei duble formări a lui Alexy, deoarece în toate textele sale, oricât de adâncite sunt în detalii specifice juridicului, se resimte ca fiind la lucru în ele un spirit cu antrenament filosofic. În 1984 a obținut Abilitarea printr-o teză intitulată *Theorie der Grundrechte* [O teorie a drepturilor fundamentale (constituționale)].

Alexy a elaborat o teorie a dreptului considerată de către cercetători drept „o abordare holistică și sistematică”⁴. În cadrul unuia dintre cele mai interesante proiecte contemporane de ontologie juridică, Alexy exprimă laconic abordarea sa holistică și sistematică prin intermediul conceptului de „*rațiune instituționalizată*” (*institutionalized reason*). Conceptul în cauză presupune că esența (natura) dreptului poartă cu sine două dimensiuni necesare: „o dimensiune instituțională sau reală și o dimensiune rațională sau ideală”⁵.

Voi debuta în cercetarea cu privire la traseul pe care filosofia dreptului îl are în opera lui Alexy cu un fragment dintr-o lucrare tradusă în limba română, fragment în care angajează o atitudine filosofică explicită în considerarea conceptului de drept. Este un loc comun al activității filosofice concepția potrivit căreia filosofia pleacă de la lucrurile evidente, banale, de la sine înțelese, pe care le pune sistematic sub semnul întrebării. Un alt loc comun este faptul că pornind de la nedumerirea inițială încearcă să identifice/construiască și un posibil rost al celor expuse corозиunii interrogative.

Cum arătase atât de limpede, de pildă, Heidegger, care, interpretând răspunsul pe care Heraclit l-a dat unor vizitatori descumpăniți, trage concluzia că, de fapt, Obscurul ne spune ceva aparte despre felul de a fi al gânditorului (filosofului) și despre specificul activității sale: „«și aici», în preajma cuptorului în acest loc obișnuit, unde fiecă lucră și fiecă situație, fiecă faptă și gândire este familiară și curentă, adică obișnuită, «chiar și aici», în raza obișnuitului ... «se află zei»”⁶. Mai tehnic formulat, problematica a ceea ce este de la sine înțeles devine problema presupuzițiilor, a implicitului ca o putere enormă asupra noastră.

Revenind la fragmentul din Alexy despre care vorbeam, îl prezint ca atare⁷:

³ Luc Ferry, *op. cit.*, p. 9.

⁴ Federico De Fazio, „Alexy, Robert: Philosophy of Law”, în *Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy*, Mortimer Sellers and Stephan Kirste Editors, Springer Science, Dordrecht, 2023, p. 46.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Martin Heidegger, *Repere pe drumul gândirii*, traducere și note introductive de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Editura Politică, București, 1988, pp. 334-335.

⁷ Robert Alexy, *Conceptul și validitatea dreptului*, Editura Paralela 45, București, 2008, p. 13.

„Disputa în jurul **conceptului de drept** (*Rechtsbegriff*) este o dispută în jurul a **ceea ce este dreptul**⁸. Despre acesta, fiecare jurist are reprezentări mai mult sau mai puțin clare ce survin în practica sa. **Conceptul de drept ce stă la baza practicii juridice este presupus, în general, ca fiind evident** (*wird im allgemeinen als selbstverständlich vorausgesetzt*); și chiar și atunci când este mai puțin evident, antrenarea în speculații conceptuale cu privire la conceptul de drept este considerată inutilă în **cazurile obișnuite**. Însă altfel stau lucrurile în **cazurile neobișnuite** (*ungewöhnlichen Fällen*). În acestea, **conceptul de drept ce stă în spatele fiecărei practici juridice revine în discuție, devenind o problemă presantă** (*In ihnen tritt der hinter jeder juristischen Praxis stehende Rechtsbegriff zu Tage und wird zu einem drängenden Problem*)”.

Filosofia este și o activitate de cercetare a presupuzițiilor. O astfel de analiză presupuzițională este relevantă însă nu doar în câmpul filosofiei, ci și în zona vieții curente a dreptului, atunci când intervin cazuri neobișnuite. Așa cum arată Robert Alexy, atunci când evidențiază implicitul concept de drept de la baza oricărei practici judiciare. În mod obișnuit acest concept implicit, considerat ca de la sine înțeles, nu este relevant. Ba chiar, avertizează Alexy, încercările de a gândi acel concept latent, de a-l explicita și clarifica, sunt evaluate ca fiind irosire de timp și energie. Urgențele zilei sunt extrem de precise, nu necesită scufundări în implicitul considerat ca deja înțeles, epuizat ca obiect al cercetării. Însă practica judiciară se ciocnește uneori cu cazuri neobișnuite care nu mai pot avea o relație de coerență logică cu sistemul jurisprudenței, cu țesătura judecăților noastre curente. Atunci devine obligatorie o investigație în abisul conceptului de drept pentru a aduce la lumină un înțeles al Dreptului care să faciliteze coerența.

Cineva ar putea spune că aceste explorări ale presupuzițiilor sunt pure demersuri fanteziste, teorii lipsite de orice relevanță practică, dar, așa cum arăta un cunoscut filosof al dreptului, Oliver Wendell Holmes Jr. (1841-1935), cel mai influent și prestigios judecător al Curții Supreme de Justiție a SUA din întreaga istorie a statului nord-american, „teoria” este extrem de importantă pentru activitatea juridică. În contextul discuției despre „studiul legii”, despre ceea ce este relevant pentru un student la drept care vrea să fie competent, Holmes menționează: „Modalitățile de învățământ au fost îmbunătățite fără îndoială, comparativ cu anii când am studiat eu, dar capacitatea de muncă și sânguința vor rămâne neschimbate, indiferent de orice modă. **Teoria este cea mai importantă parte a dogmei juridice, după cum arhitectul este factorul primordial implicat în construcția unei case**”⁹.

Aparent, construcțiile filosofice în zona juridică sunt doar decorative, neinfluențând realitatea concretă, însă, așa cum ne avertizează același autor, „după o sută de ani de la moartea sa, **speculațiile abstracte ale lui Descartes** au devenit un **vector de forță pragmatică, care controlează comportamentul oamenilor**. Citiți lucrările marilor juriști germani și veți constata că în continuare, azi, **lumea este guvernată mai degrabă de Kant decât de Bonaparte**. Cele mai de seamă **îmbunătățiri aduse în domeniul dreptului** în ultimii douăzeci și cinci de ani sunt cele **aparținând teoriei**. Acestea nu trebuie percepute de către cel competent ca nepractice, ci dimpotrivă, ca deschizând o cale directă spre miezul problemei. Pentru incompetent este uneori adevărat, așa cum s-a mai spus, că interesul pentru ideile generale înseamnă lipsa unor cunoștințe de specialitate”¹⁰.

⁸ Afirmare explicită a ceea ce problematizează ontologia juridică.

⁹ O. W. Holmes, *Calea Legii*, în vol. *Filosofia americană*, Editura All Educațional, București, 2000, pp. 258-259.

¹⁰ *Ibidem*, p. 259.

Într-un astfel de orizont funcționează gândirea de către Alexy a dreptului, mai ales atunci când abordează frontal o problemă filosofică în chiar inima dreptului, și anume „esența filosofiei dreptului”.

Într-un articol exemplar prin caracterul său sintetic și prin claritate analitică¹¹, profesorul Robert Alexy investighează labirintul de sensuri al întrebării privind natura filosofiei dreptului. Exprimată într-o secvență argumentativă foarte succintă, schematică – care de-a lungul articolului va fi despletită pe multiple trasee particulare – viziunea lui Alexy cu privire la „natura filosofiei dreptului” (*nature of legal philosophy*) parcurge următorul traseu:

1. postularea unei definiții a filosofiei: „Filosofia este reflecția generală și sistematică” despre:

- a) „ceea ce este”;
- b) „ceea ce ar trebui să facem sau ceea ce este bun”;
- c) „cum este posibilă cunoașterea a «ceea ce este» și a «ceea ce ar trebui să facem sau ceea ce este bun».

2. postularea unei definiții a filosofiei dreptului (*legal philosophy*), derivată din primul postulat:

„filosofia dreptului” ridică problemele desemnate la punctele a), b) și c) cu referire la Drept (în consecință, filosofia dreptului nu este altceva decât un caz particular al filosofiei, o ipostază alocată unei anumite regiuni a vieților noastre).

3. Prima consecință a Postulatului 1) și Postulatului 2):

„filosofia dreptului are drept miză gândirea naturii dreptului”.

4. A doua consecință are legătură cu surprinderea sistemului de sateliți al problemei naturii dreptului. Gândirea naturii dreptului, precizează Alexy, gravitează în jurul a trei probleme, prezentate de profesorul german în secvențe interogație-răspuns după cum urmează:

a) Interogație: „Din ce fel de entități constă dreptul și cum sunt aceste entități conectate astfel încât să formeze entitatea atotcuprinzătoare pe care o numim «drept»?

Răspuns: „dreptul constă din norme în calitate de conținuturi semnificative (*meaning contents*) care formează un sistem normativ”.

b) Interogație: „Cum sunt legate normele în calitate de conținuturi semnificative de lumea reală?”

Răspuns: Legătura dintre norme și lumea reală poate fi înțeleasă prin conceptele de „emitere autorizată” (*authoritative issuance*) și „eficacitate socială” (*social efficacy*), crede Alexy. Cu precizarea că ultimul concept, cel de „eficacitate socială”, cuprinde conceptul de coerciție sau forță.

c) „În ce constă legitimitatea (*legitimacy*) sau corectitudinea (*correctness*) dreptului?”; „Care este relația dreptului cu morala?”

Problema 4. a), insistă Alexy, se referă la conceptele de normă și de sistem normativ. Problemele 4. b) și 4. c) se referă la validitatea sistemului normativ, cu precizarea că 4. b) vizează dimensiunea reală (factuală) a dreptului și are drept manifestare teoretică pozitivismul juridic (*legal positivism*). Problema 4. c), care are drept centrală relația dintre drept și morală, face posibilă dimensiunea ideală sau critică a ordinii juridice.

¹¹ Robert Alexy, „The nature of Legal Philosophy”, în *Ratio Juris*, Vol.17, Nr. 2, iunie 2004, pp.156 -167, republicat în Robert Alexy, *Law's Ideal Dimension*, Oxford University Press, Oxford, 2021.

În concluzie, adună Alexy firele argumentative desfășurate până acum, în măsura în care intenția unui cercetător este aceea de a aproxima problema naturii dreptului, o operaționalizare care să garanteze efectul scontat presupune să investighezi relațiile necesare pe care le au următoarele concepte:

1. „înțeles normativ” (*normative meaning*),
2. „emitere autorizată” (*authoritative issuance*),
3. „eficacitate socială” (*social efficacy*),
4. „corectitudinea conținutului” (*correctness of content*).

După ce conturează imaginea investigației de la mare înălțime și conturează o hartă a labirintului semantic, Alexy reia fiecare secvență în parte și o parcurge de la nivelul cel mai de jos al terenului.

În măsura în care vrem să înțelegem natura filosofiei juridice, primul pas pe care se cuvine să îl facem este parcurgerea filosofiei în așa fel încât să identificăm determinațiile naturii filosofiei. Conform gânditorului german al fenomenului juridic, „cea mai generală determinație a conceptului de filosofie pare să fie reflexivitatea. Filosofia este reflexivă deoarece ea este gândire despre faptul de a gândi (*reasoning about reasoning*)”¹². De ce spune Alexy că filosofia are drept trăsătură esențială reflexivitatea, înțeleasă drept „gândire despre gândire”? Pentru că, subiectul ei, și anume acea practică a înțelegerii (*conceiving*), pe de o parte, a universului circumscris de lume, de sine și de alte minți, iar pe de altă parte, a universului circumscris de acțiunea umană, este într-o manieră esențială determinat de rațiuni, temeiuri (*reasons*).

Apoi Alexy arată cum din acest joc al reflexivității gândirii cu lumea, cu sine, cu celălalt și cu faptele apar cele trei întrebări fundamentale ale filosofiei, întrebări ale căror răspunsuri devin, în cele din urmă, domenii ale filosofiei:

1. Metafizica în calitate de ontologie;
2. Etica;
3. Epistemologia.

În cele ce urmează, redau și traduc fragmentul din Alexy cu privire la reflexivitate și articularea tripartită a acestuia în câmpul filosofiei:

„A avea o concepție despre lume, despre sine și despre alte minți înseamnă a avea o concepție despre ceea ce există. Acțiunea, pe de altă parte, presupune o concepție despre ceea ce ar trebui să fie făcut sau este bun. Gândirea din jurul întrebării generale despre ceea ce există definește metafizica în calitate de ontologie; gândirea cu privire la problema a ceea ce ar trebui să fie făcut sau este bun definește etica. Practica umană nu se sprijină doar – în cea mai mare parte implicit – pe răspunsuri la ambele întrebări, ci include – din nou, în cea mai mare parte în mod implicit – numeroase răspunsuri la o a treia întrebare: Întrebarea cu privire la felul în care ne justificăm convingerile despre ceea ce există și despre ceea ce ar trebui făcut sau este bun. Această întrebare definește epistemologia. Filosofia încearcă să facă explicite asumțiile ontologice, etice și epistemologice prezente în mod implicit în practica umană”¹³.

Spațiul de joc al filosofiei este descris de această muncă de explicitare a presupuzițiilor (asumțiilor) care instrumentează zonele explicite ale vieților noastre fără ca noi să știm, este desfășurat și mărginit de activitatea de transformare a implicitului în explicit. Așa cum am mai precizat, pentru Alexy reflexivitatea este trăsătura esențială a activității

¹² *Ibidem*, p. 156.

¹³ *Ibidem*, p. 157.

filosofice. Însă orice fel de reflexivitate se califică pentru statutul de „faptă filosofică” sau doar acea reflexivitate care are un anumit mod de manifestare? Nedumerirea cu privire la diferențierea reflexivității ca activitate filosofică de reflexivitatea din viața de zi cu zi este stinsă printr-un exemplu. Să luăm, de pildă, continuă Alexy, un profesor care detestă mestecatul gumei în timpul cursurilor de către unii studenți. Nu este nefiresc ca respectivul profesor să se întrebe pe sine de ce nu suportă această activitate, care sunt rațiunile pentru care are reacția de adversitate – ceea ce nu constituie, însă, o acțiune filosofică, ci doar un posibil început al uneia. Reflexivitatea de primă instanță a profesorului cu privire la reacția de iritare pe care o are cu privire la studenții care mestecă gumă în timpul orelor de curs nu este una care să fie suficientă pentru a fi considerată o acțiune filosofică, pentru a fi relevantă din punct de vedere filosofic. Reflexivitatea în sine este necesară, argumentează Alexy, pentru ca o anumită faptă intelectuală să fie evaluată drept filosofică, dar nu și suficientă. Pentru a întruni și calitatea „suficienței” ea trebuie să fie asociată cu alte două proprietăți, consideră profesorul german. Ca să fie recunoscută drept filosofică, reflecția mai trebuie:

1. să fie și despre „întrebări generale sau fundamentale”, dar și
2. să fie desfășurată, efectuată, într-o manieră sistematică.

Adunând culoarele semantice parcurse până aici, Alexy formulează definiția filosofiei și anunță și efectele acestei viziuni asupra gândirii naturii filosofiei dreptului: „Definiția pe care eu o dau filosofiei, și anume filosofia ca reflecție generală și sistematică despre ceea ce este, ceea ce ar trebui să facem sau ceea ce este bun și despre cum cunoașterea despre ambele este posibilă... conduce spre trei consecințe importante pentru scopurile pe care le urmărim”¹⁴.

În primul rând, anunță Alexy, este un fapt de bun-simț să admiți că **reflecția are în mod necesar o dimensiune critică**. Cum poate fi naturalizată o astfel de afirmație în interiorul discursului filosofic? Acceptând că o dimensiunea critică a filosofiei apare ca firească în momentul în care este adusă în lumina reflectoarelor o extensie operațională la fel de firească, și anume aceea că actul de a reflecta asupra celor trei direcții indicate mai sus (metafizica în calitate de ontologie, etica, epistemologia) presupune să te interoghezi cu privire la „ce este adevărat?”, „ce există?”, „ce este corect?”, „ce este justificat?”. Ulterior actului interogativ inițial este necesar să distingi între ceea ce există și ceea ce nu există, între ceea ce este adevărat și ceea ce este fals, între ceea ce este corect și ceea ce este incorect, între ceea ce este justificat și ceea ce nu este justificat etc. Această acțiune ilustrează ceea ce am putea numi dimensiunea critică a filosofiei. Altfel spus, conform lui Alexy, să formulezi acea întrebare și să institui deosebiri relevante, să formulezi distincțiile care structurează. Nu întâmplător, a critica provine din verbul elin κρίνειv (*krinein*), care poate însemna: a distinge, a diferenția, a deosebi, a separa, dar și a decide, a stabili, a judeca.

Instituirea distincțiilor, a polarităților care urmează să devină relevante este în sine lipsită de importanță, ne arată Alexy. Ceea ce dă relevanță gestului instituirii diferențierilor este stabilirea subsecventă a unor reguli și proceduri prin care termenii acelor polarități să fie separați, în așa fel încât unul să fie pozitiv și altul negativ, unul să fie acceptat (dezirabil), iar celălalt respins (indezirabil). În acest sens, precizează autorul avut în atenție, dacă acceptăm definirea normativității drept „capacitatea de a distinge ceea ce este corect de ceea ce este incorect”, atunci **întrebările formulate de atitudinea critică sunt, de fapt, întrebări normative**¹⁵.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 158.

În al doilea rând, generalitatea și sistematicitatea activității filosofice generează ceea ce în mod familiar recunoaștem drept **dimensiunea analitică a filosofiei**. Această dimensiune, atât de importantă în cercetarea filosofică, este formulată de Alexy ca fiind „efortul de a identifica și explicita atât structurile fundamentale ale lumii naturale și sociale în care trăim, cât și principiile și conceptele fundamentale prin intermediul cărora noi încercăm să înțelegem (*to grasp*) ambele lumi”¹⁶.

În cazul particular al filosofiei juridice, dimensiunea analitică se exercită, de pildă, prin efortul de a lămuri concepte precum normă, persoană, responsabilitate, sancțiune, instituție etc. Efortul de a lămuri aceste concepte, de a le preciza sfera și conținutul, înseamnă și a modifica înțelesurile lor, a le ajusta, a le adapta până la a risca să le transformi în opusul lor.

În al treilea rând, ultima consecință a asumării respectivei definiții a filosofiei este că din cele două determinații invocate (generalitatea și sistematicitatea) mai derivă, pe lângă dimensiunea analitică, și **dimensiune sintetică sau holistică a filosofiei**. Dimensiunea sintetică a filosofiei juridice se articulează prin încercarea de a configura lumea juridică în felul unui întreg în interiorul căruia nu încap contradicții, care nu acceptă incoerențe.

După ce parcurge acest joc de perspective, jalonat de termeni-vector precum „reflexivitate”, „critic”, „normativitate”, „general”, „sistematic”, „analitic”, „sintetic (holistic)”, Alexy face bilanțul rezultatelor demersului argumentativ de până acum cu privire la natura filosofiei: „O imagine profund întemeiată și coerentă a ceea ce există, a ceea ce ar trebui făcut și este bun, și a ceea ce putem ști, este idealul regulativ al filosofiei sau, în termeni mai simpli, ținta sa ultimă”¹⁷.

Practic, prin argumentațiile prezentate schematic până acum, Alexy a reușit să genereze un efect de continuitate a gândirii faptului juridic cu activitatea filosofică. În măsura în care ai acordat o minimă atenție parcurgerii traseului labirintului textual configurat de Alexy, devine evident că orice discurs juridic, orice practică juridică are intarsii filosofice. Prin urmare, este un lucru firesc ca gânditorul german să asume faptul că filosofia dreptului este un caz particular al filosofiei, o specie a noțiunii de „filosofie”, aceasta din urmă fiind luată drept noțiune-gen. Odată ce a fost clarificat raportul dintre cele două noțiuni, în măsura în care ne asumăm un traseu logic consecvent pentru a defini filosofia dreptului, nu este nefiresc, ci chiar recomandat să utilizăm procedura uzuală a definirii prin gen proxim și diferență specifică (*differentia specifica*). Dacă am asumat procedura definirii prin gen proxim și diferență specifică, devine imperativ să ne întrebăm, atunci, în ce constă diferența specifică a filosofiei dreptului în raport cu filosofia? Potrivit lui Alexy, diferența specifică a termenului „filosofia dreptului” în raport cu termenul supraordonat („filosofie”) are legătură cu subiectul pe care îl studiază: i.e. dreptul. Astfel încât, este oportun și legitim să spunem că filosofia dreptului este „gândirea despre natura dreptului”. Cu toate acestea, din punct de vedere strict logic, o astfel de definiție este incorectă, deoarece utilizează definitul pentru propria lui definire, este o definiție circulară. Expresia acestei circularități este formulată de Alexy într-o manieră discursivă foarte sugestivă astfel: „Cum poate filosofia dreptului să înceapă să investigheze ce este dreptul, de vreme ce este imposibil să spunem ce este filosofia dreptului fără să știm ce este dreptul?”.

Chiar dacă din punct de vedere logic circularitatea respectivă este o încălcare a unei reguli logice care reglementează felul de a fi al gândirii corecte, Alexy ne precizează că în acest context ea nu constituie un viciu de gândire. Circularitatea inculpată, ne spune

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

gânditorul german, este virtuoasă, de fapt, prin intențiile sale, deoarece ea corespunde unei realități factuale a oricărei cercetări filosofice. Ea direcționează la un fapt de la sine înțeles al oricărei cercetări filosofice, acceptat ca benign: circularitatea hermeneutică. Ieșirea din acest impas logic care, aparent, creează o imposibilitate de a mai gândi faptul juridic, se face plecând de la tipul de acțiune intelectuală recomandată pentru conceptele expuse în mod firesc circularității hermeneutice. Pentru că există concepte în cazul cărora circularitatea hermeneutică este legitimă, firească, chiar fertilă înțelegerii, există și un anumit tip de comportament intelectual oportun. Alexy se referă aici, așa cum el însuși spune, la acțiunea de identificarea înțelegerii prealabile a conceptului de drept. Respectiva înțelegere prealabilă este ilustrată de practicile încetățenite la nivelul comunităților. Pornind de la profilul complex al acestei înțelegeri prealabile a conceptului de drept se poate trece ulterior – cu ajutorul unor filtre de reflecție critică și sistematică – la elaborarea conceptului de drept.

„Înțelegerea prealabilă a dreptului” (*pre-understanding of law*) este însă extrem de greu de formulat într-o manieră completă și unitară. De pildă, ea poate cuprinde variații de sens radical diferite, care dau naștere unei tensiuni logice incompatibile cu un discurs care poartă însemnele rațiunii. Așa cum se întâmplă atunci când Alexy menționează în trecere distanța intelectuală enormă dintre „răufăcătorul” (*bad man*) lui Holmes, care angajează mai degrabă perspectiva unui observator extern, realist, și „judecătorul Hercule” al lui Dworkin, care trimite mai degrabă la un punct de vedere intern, idealist.

Prin urmare, sarcina extrem de complexă a definirii naturii dreptului, așa cum am arătat anterior aproximând argumentele lui Alexy, gravitează în jurul a trei probleme: 4. a), 4. b), 4. c). Le reamintesc pentru a ușura parcurgerea culoarelor acestui labirint semantic:

a) Interogație: „Din ce fel de entități constă dreptul și cum sunt aceste entități conectate astfel încât să formeze entitatea atotcuprinzătoare (*overarching entity*) pe care o numim «drept»?”

Răspuns: „dreptul constă din norme în calitate de conținuturi semnificative care formează un sistem normativ”.

b) Interogație: „Cum sunt legate normele în calitate de conținuturi semnificative de lumea reală?”

Răspuns: Legătura dintre norme și lumea reală poate fi înțeleasă prin conceptele de „emitere autorizată” (*authoritative issuance*) și „eficacitate socială” (*social efficacy*). Cu precizarea că ultimul concept, cel de „eficacitate socială”, cuprinde conceptul de coerciție sau forță.

c) Interogație: „În ce constă legitimitatea (*legitimacy*) sau corectitudinea (*correctness*) dreptului?”; „Care este relația dreptului cu morală?”

Răspuns: 4. c, care are drept problemă centrală relația dintre drept și morală, face posibilă dimensiunea ideală sau critică a ordinii juridice.

În sîjalul acestei sistematizări formale a problematicii naturii dreptului, Alexy enunță și patru teze¹⁸ cu privire la filosofia dreptului, cărora le dă și etichete terminologice:

Teza 1 („teza naturii generale” [*general nature thesis*]) ne spune că: filosofia dreptului nu se limitează la luarea în atenție doar a problemelor legate de drept, ci, în măsura în care este filosofie, orice problemă de tip filosofic în genere poate fi primită și în câmpul particular al filosofiei dreptului).

Teza 2 („teza caracterului specific” [*specific character thesis*]) ne spune că: există probleme care sunt specifice exclusiv filosofiei dreptului, așa cum este firesc să se întâmple

¹⁸ *Ibidem*, pp. 160-161.

în măsura în care dreptul este dual (este și instituțional, înzestrat cu autoritate reală, dar și ideal sau critic)¹⁹.

Teza 3 („teza relației privilegiate” [*special relation thesis*]) ne spune că: „există o relație privilegiată între filosofia dreptului și alte zone ale filosofiei practice, îndeosebi cele ale moralei și filosofiei politice”²⁰.

Teza 4 („teza idealului comprehensiv” [*comprehensive ideal thesis*]) este o teză care este supraordonată (*overarches*) celorlalte trei teze, le face cu putință și dă seama de dezvoltarea lor. Teza 4 se rezumă, precizează Alexy, la asumția potrivit căreia filosofia dreptului își îndeplinește funcția doar dacă parcurge toate cele trei teze anterior menționate, nu doar una sau două dintre ele.

Datorită instituirii tezei 4, putem afirma că acest model de înțelegere a filosofiei dreptului nu este neutru. Cele patru teze presupun și decizii cu privire la soluțiile pe care le dăm acestor probleme, argumentează Alexy. Pentru a ne dovedi faptul că modelul filosofiei dreptului pe care îl generează împletirea celor patru teze nu este neutru, ci are un angajament înscris în chiar premisele sale, Alexy ne propune să contrastăm teza 4 cu o teză contradictorie, care poate fi intitulată, de pildă, „maxima restrictivă” (*restrictive maxim*). Ipostazierea cea mai extremă, radicală, a acestei maxime susține trei efecte discursive:

a) nu este oportun (recomandabil) ca filosofia dreptului să se angajeze în problematica specifică filosofiei, genuin filosofică;

b) este potrivit, mai degrabă, ca filosofia dreptului să își concentreze atenția și eforturile spre **dimensiune instituțională și de autoritate a dreptului** (*institutional or authoritative character of law*);

c) este oportun ca filosofia dreptului să delege, să transfere puterea de a gestiona **întrebările de tip critic-normativ** (*critical normative questions*) către filosofia moralei și filosofia politică, care trebuie ținute cu mare precauție în afara granițelor abordării filosofice a dreptului.

Alexy contrastează cele două teze (**teza idealului comprehensiv și teza maximei restrictive**) urmărind efectele discursive distincte pe care fiecare dintre ele le creează. Astfel, tabloul filosofiei dreptului (*picture of legal philosophy*) conturat de maxima restrictivă reprezintă filosofia dreptului ca fiind o „teorie exclusiv juridică a dreptului” (*juridical theory of law*), care este ferm delimitată de filosofia generală, filosofia morală sau filosofia politică.

Este o evidență a cercetării domeniului juridic faptul că, de cele mai multe ori, aceia care investighează filosofia dreptului susțin că dihotomia fundamentală care marchează disciplina în cauză este cea între pozitivism juridic și non-pozitivism juridic. Este o eroare să asumi acest diagnostic, susține în mod convingător Alexy. Mai degrabă se poate spune că distincția pozitivism juridic – non-pozitivism juridic este una secundă, internă câmpului filosofiei dreptului – deja structurat de o altă polaritate. Dihotomia care marchează cu adevărat disciplina numită filosofia dreptului, argumentează în mod original Alexy, este cea de la nivelul distincției tezelor invocate mai sus: teza idealului comprehensiv și teza maximei restrictive.

În concluzie, în acest prim episod de investigarea a unei dintre cele mai relevante perspective filosofice contemporane cu privire la fenomenul juridic, pot decela în textele lui Alexy două intenții majore pe care le operaționalizează magistral. În primul rând, universitarul german pregătește, construiește, activează continuitatea dintre faptul gândirii

¹⁹ *Ibidem*, p. 160.

²⁰ *Ibidem*, p. 161.

filosofice și gândirea faptului juridic. În al doilea rând, extinde terenul filosofiei dreptului, care prin el se deplasează osmotic spre filosofia generală, spre filosofia morală și spre filosofia politică. El creează o altă răscruce a polarității fundamentale a filosofiei contemporane a dreptului și optează pentru o înțelegere a filosofiei dreptului în interiorul presuposiției „idealului comprehensiv.

References

- David Armeanul, *Introducere în filosofie*, traducere, studiu introductiv, note și comentarii de Gabriel Liiceanu, Editura Academiei, București, 1977.
- Federico De Fazio, „Alexy, Robert: Philosophy of Law”, în *Encyclopedia of the Philosophy of Law and Social Philosophy*, Mortimer Sellers and Stephan Kirste Editors, Springer Science, Dordrecht, 2023, pp. 46-50.
- Luc Ferry, *Învață să trăiești. Tratat de filozofie pentru tânăra generație*, traducere din limba engleză de Cristina Bîzu, Editura Curtea Veche, București, 2007.
- Martin Heidegger, *Repere pe drumul gândirii*, traducere și note introductive de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Editura Politică, București, 1988.
- O. W. Holmes, *Calea Legii*, în vol. *Filosofia americană*, Editura All Educațional, București, 2000.
- Robert Alexy, *Conceptul și validitatea dreptului*, Editura Paralela 45, București, 2008.
- Robert Alexy, „The nature of Legal Philosophy”, în *Ratio Juris*, Vol.17, Nr. 2, iunie 2004, pp.156 - 167.